

การศึกษาสภาพปัญหาการสอนวิชาดนตรีของโรงเรียน
ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31
The Study of Music Teaching Problems of Schools
under the Secondary Educational Service Area Office 31

มานะ พิณจะโปะ*
Mana Pinjapo

* นักศึกษาปริญญาโท
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาดนตรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงสำรวจนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพการปัญหาการสอน วิชาดนตรีของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นครูผู้สอนวิชาดนตรีของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 จำนวน 52 คน การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ใช้ตารางเครซี่และมอร์แกน สุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีสุ่มแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามมาตรฐานค่า 5 ระดับ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.9928 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS ผลการวิจัยพบว่าสภาพการเรียนการสอนมีระดับปฏิบัติเกี่ยวกับการแปรหลักสูตรไปสู่การสอนอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.56$, S.D. = 0.46) การจัดกิจกรรมการสอนดนตรีอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.26$, S.D. = 0.69) การใช้สื่อการสอนประกอบการเรียนการสอน ($\bar{x} = 2.80$, S.D. = 0.78) การวัดผลประเมินผลด้านดนตรี ($\bar{x} = 3.03$, S.D. = 0.69) และด้านความรู้ความสามารถด้านเนื้อหาสาระวิชาดนตรี ($\bar{x} = 3.13$, S.D. = 0.73) อยู่ในระดับปานกลาง ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับทักษะการปฏิบัติ ($\bar{x} = 2.33$, S.D. = 0.85) อยู่ในระดับน้อย

คำสำคัญ : การศึกษา, ปัญหาการสอน, ดนตรี

Abstract

This survey research aimed to study the music teaching problems of schools under the Secondary Educational Service Area 31. Samples used in this research were 52 music teachers of schools under the Secondary Educational Service Area 31 obtained by simple random sampling method, while the sample size was determined according to Krejcie and Morgan' Table. The research tool was 5 rating scale

ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๗

questionnaires with its reliability of 0.9928. Data were analyzed and processed by SPSS application software and the statistics used were percentage, mean and standard deviation. The results revealed that the music teaching problems had its practice on the modification of a curriculum into teaching process overall in high level ($\bar{x}$ = 3.56, S.D. = 0.46), providing of activities for music teaching in high level ($\bar{x}$ = 3.26, S.D. = 0.69); while the using of instruction media ($\bar{x}$ = 2.80, S.D. = 0.78), evaluation of musing learning ($\bar{x}$ = 3.03, S.D. = 0.69) and knowledge on music contents ($\bar{x}$ = 3.13, S.D. = 0.73) was in medium level; whereas knowledge on practice skill ($\bar{x}$ = 2.33, S.D. = 0.85) was in low level.

Keywords: Education, Teaching problems, Music.

บทนำ

การพัฒนาศิลปะการดนตรีในระดับชาติ ที่เหมาะสมที่สุด คือการพัฒนา นักเรียน และจะพัฒนาตัวนักเรียนได้ดั่งนั้นจำเป็นต้องพัฒนาตัวครูผู้สอนดนตรีด้วย ครูดนตรีจึงเป็นบุคคลสำคัญยิ่งในการพัฒนาวิชาการดนตรีของชาติแต่ครูผู้สอนดนตรีส่วนใหญ่ไม่ได้จบการศึกษาทางด้านวิชาดนตรีโดยตรง เนื่องจากวิชาดนตรี เป็นวิชาบังคับในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งทุกโรงเรียนต้องเปิดสอน ดังนั้น การสอนวิชาดนตรีในบางโรงเรียน จึงจำเป็นต้องให้ครูที่จบการศึกษาในสาขาอื่น ที่ไม่ได้มีความรู้ หรือพอมีความรู้ทางด้านดนตรีอยู่บ้างมาทำการสอน บางโรงเรียน ก็ใช้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยสอน ทำให้การเรียนการสอนวิชาดนตรีมี ประสิทธิภาพอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ อีกทั้งการนิเทศการสอนวิชาดนตรี การสัมมนา ทางดนตรีเกี่ยวกับหลักสูตรดนตรี เทคนิคการสอนดนตรี หลักการวัดผลและประเมิน ผลทางดนตรียังมีน้อยปัจจุบันหลักสูตรดนตรีเปิดสอนอย่างกว้างขวางแทบทุกสถาบัน อุดมศึกษา ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน การคัดเลือกนักเรียนเข้าเรียนต่อในสถาบันต่างๆ

มีการแข่งขันกันค่อนข้างสูง เกณฑ์การคัดเลือกเข้าเรียนต่อมีทั้งความรู้ด้านทฤษฎีและปฏิบัติ แต่นักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในโรงเรียนเขตหัวเมืองหรือชนบท ไม่มีพื้นฐานความรู้ด้านดนตรีมากนัก โอกาสที่จะได้รับการคัดเลือกเข้าเรียนต่อด้านดนตรีในระดับอุดมศึกษานั้นมีน้อย ทั้งที่นักเรียนเหล่านี้มีใจรักในศิลปะการดนตรีเหมือนคนอื่น โอกาสที่จะได้ศึกษาทางดนตรีจึงตกเป็นของผู้ที่มีพื้นฐานทางดนตรีมากกว่าเท่านั้น

วิกฤตการณ์ทางการศึกษาด้านดนตรีจึงเกิดขึ้นนักเรียนไม่สามารถเรียนต่อทางดนตรีได้ ความรู้ที่เรียนมาก็สูญเปล่า ถือเป็นภาระสูญเปล่าทางการศึกษาเพราะเยาวชนที่ถูกคัดออก กลายเป็นผู้ไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ไม่สามารถทำอะไรได้แม้แต่การกลับไปดำเนินชีวิตในภูมิลำเนา (เสนห์ จามริก, 2531)

แนวคิดของผู้บริหารการศึกษาในโรงเรียนที่เปิดสอนระดับช่วงชั้นที่ 3 แห่งทุกโรงเรียน รวมทั้งความคาดหวังของนักเรียนที่มีต่อครูดนตรีก็คือ ครูดนตรีต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในวิชาดนตรีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยเฉพาะดนตรีปฏิบัติจะถูกตั้งความคาดหวังไว้สูงมาก นั่นคือครูดนตรีที่ปฏิบัติเครื่องดนตรีไม่ได้หรือปฏิบัติได้แต่ยังไม่มีความชำนาญ หรือไม่สามารถจัดตั้งวงดนตรีของโรงเรียนได้ จะไม่เป็นที่ยอมรับจากสังคมของโรงเรียนนั้น บางโรงเรียนตั้งความคาดหวังไว้สูงกว่านั้นคือ ครูดนตรีต้องสามารถส่งวงดนตรีที่ตนตั้งขึ้นมาเข้าประกวดและคว้ารางวัลเพื่อทำชื่อเสียงให้กับสถานศึกษาได้ด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพปัญหาการสอนวิชาดนตรีในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ 3 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 ทั้งนี้เพื่อนำผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลแนวทางในการจัดการศึกษาและพัฒนาวิชาการดนตรีแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในเขตพื้นที่การศึกษาต่อไป สำหรับการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ซึ่งผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะตัวแปรที่ส่งผลต่อสภาพการสอนวิชาดนตรี ซึ่งได้แก่ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ ความรู้ในเนื้อหาสาระวิชาดนตรี สภาพแวดล้อมในโรงเรียน อุปกรณ์การเรียนการสอนและการสนับสนุนจากผู้บริหาร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการสอนวิชาดนตรี ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาค้นคว้าดังนี้

1. ขอบเขตประชากร คือ ครูผู้สอนวิชาดนตรีของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 ประกอบด้วย 4 อำเภอ คือ อำเภอครบุรี อำเภอปักธงชัย อำเภอเสิงสาง และอำเภอรังน้ำเขียว จำนวน 120 คน โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกเข้ากลุ่มตัวอย่างดังต่อไปนี้

- 1.1 ครูผู้สอนวิชาดนตรีที่เป็นวิชาบังคับในกลุ่มสาระศิลปะ (สาระพื้นฐาน)
- 1.2 ครูผู้สอนวิชาดนตรีที่เป็นวิชาเลือกเสรีในกลุ่มสาระศิลปะ (สาระเพิ่มเติม)

2. ขอบเขตเนื้อหาของการศึกษา ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาของการศึกษาในหัวข้อต่อไปนี้

- 2.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- 2.2 การสร้างกระบวนการเรียนรู้
- 2.3 ความรู้ความสามารถในเนื้อหาสาระและทักษะปฏิบัติในวิชาดนตรี
- 2.4 สภาพแวดล้อมในการเรียนการสอน
- 2.5 อุปกรณ์การเรียนการสอน
- 2.6 การสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน
- 2.7 ปัญหาที่ครูผู้สอนประสบและข้อเสนอแนะ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ครูผู้สอนวิชาดนตรี ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 ประกอบด้วย 4 อำเภอ คือ อำเภอครบุรี อำเภอปักธงชัยอำเภอเสิงสาง และอำเภอวังน้ำเขียว จำนวน 120 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ครูผู้สอนวิชาดนตรี ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 ประกอบด้วย 4 อำเภอ คือ อำเภอครบุรี อำเภอปักธงชัย อำเภอเสิงสาง และอำเภอวังน้ำเขียว จำนวน 52 คน ซึ่งได้จากการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970) และสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling)

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

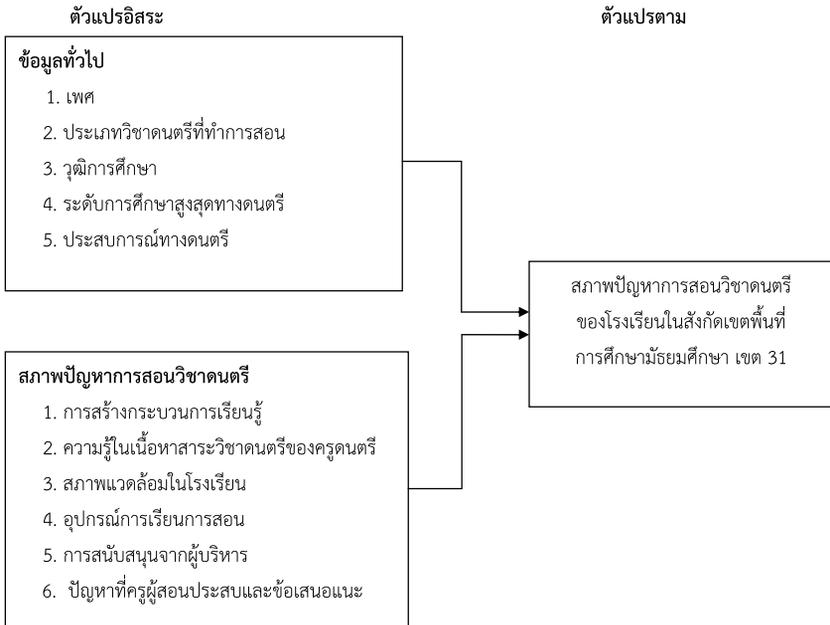
ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) คือข้อมูลโดยทั่วไป แบ่งได้ดังนี้

1. เพศ
2. ประเภทวิชาดนตรีที่ทำการสอน
3. วุฒิการศึกษา
4. ระดับการศึกษาสูงสุดทางดนตรี
5. ประสบการณ์ทางดนตรี

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือสภาพปัญหาการสอนวิชาดนตรีของโรงเรียนในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 ประกอบด้วย

1. การสร้างกระบวนการเรียนรู้
2. ความรู้ในเนื้อหาสาระวิชาดนตรีของครูดนตรี
3. สภาพแวดล้อมในโรงเรียน
4. อุปกรณ์การเรียนการสอน
5. การสนับสนุนจากผู้บริหาร
6. ปัญหาที่ครูผู้สอนประสบและข้อเสนอแนะ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิด (Conceptual Framework)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ได้ทราบสภาพปัญหาการเรียนการสอนวิชาดนตรี ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31
2. เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนวิชาดนตรีให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. เป็นแนวทางในการนิเทศการศึกษาแก่หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาทางด้านวิชาดนตรี
4. เป็นข้อมูลสำหรับค้นคว้าทำวิจัยเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวกับวิชาดนตรีในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 หรือเขตการศึกษาอื่นที่เกี่ยวข้องต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลมีลักษณะเป็นแบบสอบถาม ซึ่งแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) เกี่ยวกับสภาพการสอนและระดับการปฏิบัติของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขออนุญาตแนะนำตัวและขอความร่วมมือเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าและตอบแบบสอบถามจากบัณฑิตวิทยาลัย ไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 ทำหนังสือขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามไปยังโรงเรียนที่เปิดสอน

2. ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ไปยังผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนวิชาดนตรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยแนบหนังสือขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม และขอความร่วมมือส่งแบบสอบถามที่ตอบแล้วคืนแก่ผู้วิจัยทางไปรษณีย์ภายใน 15 วันและ ติดตามแบบสอบถามที่ยังไม่ส่งคืนหลังจากพ้นกำหนดแล้ว โดยโทรศัพท์ติดต่อเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน เพื่อขอความร่วมมือในการส่งแบบสอบถามคืนอีกครั้ง

3. ผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามที่เหลือด้วยตนเอง จนได้แบบสอบถามคืนมาครบทุกชุดผู้วิจัยส่งแบบสอบถามไปทั้งหมด 52 ชุด ได้รับแบบสอบถามกลับคืน 52 ชุด เป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์ทุกชุด คิดเป็นร้อยละ 100

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามทุกฉบับ เพื่อคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์ไว้วิเคราะห์ แล้วคิดค่าเป็นร้อยละ
2. แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ
3. ข้อมูลที่เป็นสภาพของการสอนหรือระดับของการปฏิบัติจะให้นำหน้าคะแนนตามสภาพที่ผู้สอนมีสภาพหรือปฏิบัติอยู่จริงในแต่ละข้อ แล้ววิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

4. ข้อมูลที่เป็นปัญหาและข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามใช้คาร์้อยละ
วิธีการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยกำหนดขั้นตอนและรายละเอียดของการวิจัยดังนี้

1. สำรวจข้อมูลเบื้องต้นก่อนการวิจัย เพื่อกำหนดตัวแปร ขอบเขตและแนวทางของการวิจัยโดย

1.1 สุ่มสัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาดนตรี ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 จำนวน 5 คน

1.2 ศึกษาเนื้อหาสาระวิชาดนตรีในรายวิชาบังคับแกน วิชาเลือกที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวิชาดนตรีไทย ดนตรีสากล ดนตรีพื้นเมือง ตลอดจนงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิชาดนตรี

1.3 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการเรียนการสอนวิชาดนตรีไทยและดนตรีสากล จากผู้เชี่ยวชาญ เอกสารเกี่ยวกับกิจกรรมดนตรี พฤติกรรมการสอนและการวัดผลทางดนตรี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิตามข้อกำหนดของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

3. ทำการทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยใช้กลุ่มทดลองเป็นครูผู้สอนวิชาดนตรี ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 เขต 1 และเขต 2 จำนวน 30 คนได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.9928
4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ครูผู้สอนวิชาดนตรี ประกอบด้วย 24 อำเภอ จำนวน 52 คน
5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้
  - 5.1 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามทุกฉบับ เพื่อคัดเลือกรูปแบบที่สมบูรณ์ไว้วิเคราะห์แล้วคิดค่าเป็นร้อยละ
  - 5.2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ
  - 5.3 ข้อมูลที่เป็นสภาพการสอนหรือระดับการปฏิบัติให้น้ำหนักและคะแนนตามสภาพที่ผู้สอนมีสภาพหรือปฏิบัติอยู่จริง แล้ววิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของครูผู้สอนวิชาดนตรีของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 พบว่าครูผู้สอนดนตรีเป็นเพศชายร้อยละ 75 เพศหญิงร้อยละ 25 ครูผู้สอนทำการสอนวิชาดนตรีสากลมากที่สุด ร้อยละ 44.2
2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพการสอนในเรื่องการสร้างกระบวนการเรียนรู้
  - 2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องการแปรหลักสูตรไปสู่การสอน พบว่ามีการเข้าร่วมประชุมสัมมนาหรืออบรมเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรวิชาดนตรีในระดับช่วงชั้นที่ 3 อยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{x} = 1.50$, S.D. = 0.58)
  - 2.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

พบว่า ครูผู้สอนมีการจัดกิจกรรมที่เป็นการสร้างแรงจูงใจให้เห็นถึงความสำคัญของวิชาดนตรีก่อนทำการสอนอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.73$, $S.D. = 0.82$)

2.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องสื่อการสอน มีการใช้รูปภาพ แผนภูมิ บัตรคำประกอบการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.62$, $S.D. = 0.99$)

2.4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องการวัดผลประเมินผลมีการวัดผลและประเมินผลตรงตามจุดประสงค์การสอนอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.06$, $S.D. = 0.73$)

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องความรู้ความสามารถทางดนตรีของครูผู้สอนในเรื่องเนื้อหาสาระทางดนตรีความรู้เกี่ยวกับสัญลักษณ์และเครื่องหมายที่ใช้แทนเสียง (ทฤษฎีโน้ตเบื้องต้น) อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.05$, $S.D. = 0.72$) เรื่องทักษะการปฏิบัติของครูผู้สอนดนตรีมีทักษะการปฏิบัติเครื่องดนตรีที่ถนัด อยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 2.28$, $S.D. = 0.97$)

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องสภาพแวดล้อมในห้องเรียน มีห้องเรียนวิชาดนตรีเป็นห้องเฉพาะไม่มีการปะปนหรือสับเปลี่ยนกับห้องเรียนอื่นอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.94$, $S.D. = 1.16$) สภาพแวดล้อมในห้องเรียนอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.74$, $S.D. = 0.75$)

5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับอุปกรณ์การเรียนการสอนมีความเรียบร้อยของการจัดเก็บเครื่องดนตรีอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 2.48$, $S.D. = 0.95$)

6. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการสนับสนุนของผู้บริหารการส่งครูเข้าอบรมเกี่ยวกับเนื้อหาสาระและเทคนิคการสอนดนตรีอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.57$, $S.D. = 0.82$)

7. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่าขาดความรู้ความชำนาญในการขับร้อง ร้อยละ 2.08

8. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าควรมีการจัดประชุมผู้บริหาร เพื่อให้เห็นความสำคัญของวิชาดนตรี ร้อยละ 2.08 ผู้ตอบแบบสอบถามต้องการอบรมสัมมนาทางวิชาการดนตรี ร้อยละ 35.41 ต้องการให้มีห้องเรียนวิชาดนตรีโดยเฉพาะ ร้อยละ 4.16 ต้องการแยกวิชาดนตรีออกมาเป็น

วิชาเฉพาะ ร้อยละ 6.25 ต้องการเพิ่มชั่วโมงเรียนวิชาดนตรีให้มากขึ้น ร้อยละ 2.08 ต้องการงบประมาณในการจัดซื้อเครื่องดนตรี ร้อยละ 25.00 ต้องการให้ครูผู้จบทางด้านวิชาดนตรีโดยตรงเป็นผู้สอนวิชาดนตรี ร้อยละ 18.75 ต้องการให้วิชาดนตรีปฏิบัติเป็นวิชาบังคับในหลักสูตร ร้อยละ 2.08 ต้องการการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน ร้อยละ 8.33

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาสภาพการปัญหาการสอนวิชาดนตรีของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 พบว่า

1. การศึกษาสภาพการปัญหาการสอนวิชาดนตรีของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31

1.1 การสร้างกระบวนการเรียนรู้

1.1.1 การแปรหลักสูตรไปสู่การสอน ผลปรากฏว่ามีกรอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาดนตรีอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ ทั้งผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน ผู้ปกครอง รวมทั้งตัวนักเรียนเอง มีความต้องการศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย ในสายวิทยาศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ มีค่านิยมต่อการศึกษาต่อในสายศิลปศาสตร์ค่อนข้างน้อย ประกอบกับมีการจัดอบรมสัมมนาวิชาการทางดนตรีน้อย เพราะขาดบุคลากรและไม่มีผู้รับผิดชอบงานด้านการนิเทศการเรียนการสอนดนตรี ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของวิญญู ทรัพย์ะประกา (2526) ที่พบว่า ผู้บริหารและครูดนตรีมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำแผนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นอยู่ในระดับน้อยและสอดคล้องกับ คิง (King, 1992)

1.1.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลปรากฏว่าครูผู้สอนวิชาดนตรีมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อวิเคราะห์เป็นรายข้อพบว่ามีการใช้เทคนิคและโปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการสอนอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้เป็นเพราะว่านวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเรียนการสอนดนตรียังไม่เป็นที่

รู้จักและแพร่หลายในหมู่ครูผู้สอนดนตรี โดยเฉพาะโรงเรียนในชนบท คงมีแต่การอบรมสัมมนาเทคโนโลยีในสาขาวิชาอื่นๆ เป็นส่วนใหญ่ซึ่งสอดคล้องกับ เบิร์ช (Birch, 1969) ได้ทำการวิจัยองค์ประกอบที่ทำให้ทัศนคติทางด้านดนตรีของครูแตกต่างกัน โดยใช้แบบสอบถามที่มีชื่อว่า “The Oregon Test for Attitude Toward Music” เพื่อวัดทัศนคติที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ทางด้านดนตรี กับทัศนคติที่มีต่อดนตรี ประสบการณ์ทางดนตรี และความเชื่อมั่นในตนเองในการสอนดนตรี ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ประสบการณ์ทางด้านดนตรีความเชื่อมั่นในตนเองและทัศนคติที่มีต่อดนตรีสัมพันธ์กับความเชื่อมั่นในตนเองในการสอนดนตรี แต่จำนวนปีที่ทำการสอนดนตรีกับทัศนคติที่มีต่อดนตรี ไม่แตกต่างกัน

1.1.3 ด้านสื่อการสอน ผลปรากฏว่า ครูผู้สอนมีการนำสื่อการสอนมาใช้ในการเรียนการสอนมีระดับปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ บุญส่ง วรวัฒน์ (2538) ทำการวิจัยสภาพและปัญหาและความต้องการของครูผู้สอนศิลปะกับชีวิต ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งพบว่า ครูผู้สอนต่อสภาพปัญหาด้านการใช้สื่อการสอนและอุปกรณ์การเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีปัญหามากที่สุดคือการจัดทำเอกสารประกอบการเรียนการสอน ความจริงแล้วการสร้างสรรค์ผลงานทางดนตรีไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณที่สูงมากก็อาจทำได้ เครื่องดนตรีหรืออุปกรณ์การเรียนที่ผลิตได้ในประเทศและราคาไม่แพงก็สามารถทำให้ผู้เรียนเข้าถึงงานดนตรีและสร้างสรรค์ผลงานทางดนตรีได้ด้วย เพียงแต่ไม่ยึดติดกับโรงเรียนที่มีความพร้อมในด้านนี้เท่านั้น

1.1.4 การวัดผลประเมินผล ปรากฏว่าครูผู้สอนมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับกลางยกเว้นในกรณีการใช้แบบทดสอบของกลุ่มโรงเรียน ทั้งนี้เป็นเพราะว่า แนวนโยบายการจัดการเรียนการสอนวิชาดนตรีแทบทุกโรงเรียนมิได้มุ่งหวังให้เป็นวิชาหลักเหมือนวิชาสามัญทั่วไป เพียงแต่เป็นวิชาเสริมตามหลักสูตรชาติผู้ประสาน เชื่อมโยงและให้คำแนะนำจากศึกษานิเทศก์ หรือผู้มีความชำนาญซึ่งไม่เหมือนกับวิชาสามัญอื่นๆ ดังนั้นประสิทธิภาพของวิชาดนตรีที่อยู่ในกลุ่มสาระวิชา

ศิลปะจึงขาดความเป็นเอกภาพและประสิทธิภาพเป็นส่วนใหญ่ การที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในเชิงวิชาการดนตรีของแต่ละโรงเรียนจึงเป็นไปได้ยาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญส่ง วรวัฒน์ (2538)

ดังนั้นการวัดผลและประเมินผลในประเด็นนี้ครูผู้สอนต้องหมั่นสังเกต และใช้เวลาในการวัด บางครั้งอาจใช้เวลาเป็นเดือน เป็นภาคการศึกษาหรือเป็นปีการศึกษา

1.2 ความรู้ความสามารถทางวิชาดนตรีของครูผู้สอน ผลปรากฏว่าครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อระดับสภาพความรู้ความสามารถอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งหมายถึงครูผู้สอนดนตรีไม่มีความรู้ในทุกเรื่องทั้งด้านทฤษฎี และภาคปฏิบัติด้านดนตรี มีความถนัดด้านดนตรีไม่เท่ากัน และบางสถานศึกษาเป็นครูผู้สอนดนตรีที่ไม่ได้จบสาขาดนตรีโดยตรงแต่ได้รับมอบหมายให้สอนวิชาดนตรีด้วย การพัฒนาศักยภาพด้านดนตรีให้กับนักเรียนได้ไม่สมบูรณ์ ในเรื่องนี้ ญรุทธ์ สุทธจิตต์ (2539) ได้กล่าวว่า ผู้ที่จะเป็นครูดนตรีนั้น จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสาระดนตรีและเทคนิควิธีการสอนดนตรีโดยเฉพาะ เนื่องจากดนตรีเป็นสาระความรู้เช่นเดียวกับสาระอื่นๆ เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์หรือภาษาศาสตร์ ดังนั้นผู้เป็นครูดนตรีต้องมีความรู้ในเนื้อหาวิชาอย่างแท้จริงมากพอที่จะไปสอนหรือพัฒนาการสอนของตนเพื่อผู้เรียนได้ เนื่องจากดนตรีเป็นเนื้อหาสาระที่แตกต่างไปจากวิชาอื่นๆ ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับประทีป นกปี (2530) ทำการวิจัยสภาพปัญหาการใช้หลักสูตรดนตรีศึกษาตามทัศนะของผู้บริหารและครูผู้สอนดนตรีส่วนใหญ่มีทัศนะของปัญหาอยู่ในระดับกลาง ครูผู้สอนดนตรีส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิทางการดนตรี ไม่มีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผลเท่าที่ควรและยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พิภพ ปิติ (2534) พบว่าครูโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 4 ประสบปัญหาด้านการสอนวิชาศิลปศึกษา ทั้งด้านการสอนวัสดุและสื่อการสอน และการวัดผลประเมินผลอยู่ในระดับมาก

1.3 สภาพแวดล้อมของห้องเรียน จากผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนมีทัศนะต่อสภาพของห้องเรียนอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งในเรื่องนี้เป็นผลมาจากการ

ให้ความสำคัญและความเสมอภาคของวิชาดนตรีและวิชาสามัญอื่นที่ไม่เท่าเทียมกัน จากคำกล่าวดังกล่าวปรากฏหลักฐานชัดเจนคือ ศาสตร์ทางดนตรีเป็นศาสตร์แห่งเสียง ทั้งเสียงสูง ต่ำ สั้น ยาว ท่วงทำนอง ลีลา จังหวะ เพื่อให้โสตประสาทรับรู้และจินตนาการไปตามอารมณ์ของตนเองหรือของผู้ประพันธ์เพลง ทั้งนี้เสียงดังกล่าวมาแล้วข้างต้นต้องตั้งขึ้นท่ามกลางความเงียบ ไม่มีเสียงอื่นใดมารบกวน เหมือนจิตรกรเขียนภาพลงบนผ้าขาว ทำให้ผู้เรียนมีสมาธิและมองเห็นความงามและคุณค่าของเสียงได้ดียิ่งขึ้น

1.4 ด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า มีระดับสภาพของอุปกรณ์การเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง แต่ในประเด็นความเพียงพอของอุปกรณ์การเรียนการสอนต่อผู้เรียนอยู่ในระดับน้อยและคุณภาพของเครื่องดนตรีอยู่ในระดับต่ำ ทั้งนี้เนื่องจากการจัดสรรงบประมาณจากหน่วยเงินมีน้อยและจำกัด เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนมัธยมศึกษาในส่วนกลาง พบว่าเกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาสูงมาก ซึ่งในเรื่องนี้ ญรุทธ์ สุทธิจิตต์ (2539) กล่าวว่า การกระจายความเจริญทางการศึกษาสู่ภูมิภาคเป็นเรื่องสำคัญ โดยมีการเน้นคุณภาพให้เท่าเทียมกันเพื่อขยายโอกาสให้ผู้เรียนดนตรีในส่วนภูมิภาคมีโอกาสศึกษาดนตรีตามที่ตนถนัดอย่างมีระบบ และสามารถเข้ามาสอบคัดเลือกเพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้ โดยมีมาตรฐานเท่าเทียมกับผู้เรียนในกรุงเทพมหานคร มิใช่มีความด้อยในเรื่องของความรู้ต่างๆ ที่มีความสามารถ ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

1.5 การสนับสนุนจากผู้บริหาร ผลการวิจัยปรากฏว่าครูผู้สอนมีทัศนคติเกี่ยวกับการสนับสนุนการเรียนการสอนดนตรีจากผู้บริหารโรงเรียนอยู่ในระดับน้อย โดยเฉพาะประเด็นการจัดสรรงบประมาณในการเรียนการสอนวิชาดนตรี และการสนับสนุนให้ครูผู้สอนดนตรีมีโอกาสเข้ารับอบรมสัมมนาหรือศึกษาต่อเพื่อเพิ่มพูนวิทยฐานะทางดนตรี และการสนับสนุนให้ครูผู้สอนดนตรีมีโอกาสเข้าอบรมสนับสนุนการเรียนการสอนดนตรีจากผู้บริหารโรงเรียนขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมและผู้ปกครองซึ่งต้องการให้ผู้เรียนมุ่งศึกษาต่อทางสาขาวิทยาศาสตร์มากกว่าสาขาศิลปะศาสตร์ และมองว่าวิชาดนตรีเป็นเพียงวิชาที่ช่วยผ่อนคลายความเครียดในขณะที่เรียน

เท่านั้นซึ่งสอดคล้องกับ สลัสส์ (Sluss, 1968) ซึ่งได้ศึกษาทัศนคติที่มีต่อดนตรีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สุดท้าย จำนวน 4 โรงเรียนในรัฐโคโลราโด โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างในแง่ภูมิหลังทางด้านดนตรีของนักเรียน ด้านอาชีพของผู้ปกครองและเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียน พบว่า นักเรียนทั้งหมดเห็นความสำคัญของดนตรี แต่มีทัศนคติต่ออนาคตด้านดนตรี (Toward Music) น้อยที่สุด

การให้ความสำคัญของวิชาด้านดนตรี ซึ่งผู้บริหารส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นความสำคัญด้านวิชาสามัญเป็นสำคัญ เพราะถือว่าความมีชื่อเสียงของสถานศึกษาขึ้นอยู่กับปริมาณการสอบเข้าศึกษาต่อของนักเรียนในสายวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ และการมีงบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์หรือการส่งเสริมกิจกรรมทางด้านดนตรีมีจำนวนจำกัด

ทัศนคติใหม่ของนักศึกษาที่มีต่อการจัดการศึกษาในปัจจุบันมองเห็นว่าจากอดีตถึงปัจจุบันเรามุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพคนในเรื่องความสามารถทางสมอง (I.Q.) เป็นเรื่องหลัก และเป็นเครื่องพิสูจน์ยืนยันได้ว่า ความสามารถทางสมองของมนุษย์ไม่สามารถนำมาแก้ปัญหาของสังคมบางประการได้ ข้ำร้ายความสามารถทางสมองบางตัวยังเป็นตัวกระตุ้นปัญหาของสังคมด้วยซ้ำ นักการศึกษาและนักสังคมวิทยาได้เล็งเห็นว่า การพัฒนาศักยภาพคนในเรื่องอารมณ์ (E.Q.) จะเป็นตัวแก้ไขปัญหาของบุคคลและสังคมได้ในอนาคต แนวการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษาจึงมุ่งยึดการพัฒนาทางด้านอารมณ์เป็นหลักในการจัดการศึกษา

1.6 ปัญหาที่ครูผู้สอนประสบและข้อเสนอแนะคือ หลักสูตรวิชาดนตรีมีข้อจำกัดในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นั่นคืองบประมาณในการพัฒนาศักยภาพด้านดนตรี โรงเรียนที่มีงบประมาณมากก็สามารถที่จะพัฒนาการเรียนการสอนได้มากกว่าโรงเรียนที่มีงบประมาณน้อย ผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้รับผิดชอบการศึกษาในสาขาวิชาดนตรีศึกษาควรเปิดโอกาสให้ครูผู้สอนได้มีการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นอย่างจริงจัง โดยเฉพาะสังคมไทยภาคใต้ เป็นท้องถิ่นที่มีดนตรีเป็นของตนเองน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับดนตรีของภาคอื่นๆ เปิดโอกาส และส่งเสริมการดนตรีจากท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียน โดยใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นซึ่งมีอยู่ค่อนข้างน้อยเข้ามาร่วมส่งเสริม

และอนุรักษ์ หรืออาจใช้ดนตรีของท้องถิ่นอื่นก็ได้ นอกจากเป็นการอนุรักษ์ดนตรีในท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นการทุ่มงบประมาณในการจัดกิจกรรมดนตรีได้อีกทางหนึ่งด้วย เพราะเครื่องดนตรีท้องถิ่นมีราคาถูกกว่าเครื่องดนตรีทั่วไป

2. ปัญหาและข้อเสนอแนะของครูผู้สอนวิชาดนตรี ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 จากข้อสรุปจะเห็นว่า สภาพการสอนวิชาดนตรีในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 ยังมีปัญหาอยู่มาก ทั้งเรื่องกระบวนการเรียนการสอน ความรู้ความสามารถของครูผู้สอน จำนวนบุคลากร ยังมีความรู้และผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิชาการดนตรี อุปกรณ์การเรียนการสอนตลอดจนการให้การสนับสนุนจากผู้บริหารและหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ครูผู้สอนวิชาดนตรียังคงเป็นผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษามาทางด้านดนตรีเป็นส่วนใหญ่ กระบวนการเรียนการสอนยังเป็นแบบเก่าถึงแม้ว่าหลักสูตรวิชาดนตรีได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นเวลาหลายปีแล้วก็ตาม แต่การเรียนการสอนวิชาดนตรียังไม่บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

1.1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในฐานะผู้รับผิดชอบงานการศึกษาโดยตรง ควรเพิ่มอัตรากำลังครูผู้สอนดนตรีให้เพียงพอหรือในปริมาณที่มากขึ้น

1.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาครูผู้สอนวิชาดนตรีในเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อให้ครูมีความรู้ความสามารถและทักษะด้านดนตรี เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนได้ถูกต้องและประสิทธิภาพ

1.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีการอบรมสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวกับการสนับสนุนการเรียนการสอนดนตรีโรงเรียนควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาครูผู้สอนวิชาดนตรีของโรงเรียนเพื่อให้ครูมีความรู้ความสามารถและทักษะด้านดนตรี เพื่อให้สามารถพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

1.4 ครูผู้สอนควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนของตนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาครูวิชาดนตรีสู่ศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้เรียน

2.2 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาครูวิชาดนตรีสู่ประสิทธิภาพด้านการเรียนการสอนวิชาดนตรี

2.3 ควรศึกษาความต้องการของผู้เรียนในการเรียนวิชาดนตรี

เอกสารอ้างอิง

ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2539). **ดนตรีศึกษา : สารและข้อคิดที่นำรู้**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญส่ง วรวัฒน์. (2538). **สภาพปัญหาและความต้องการของครูผู้สอนวิชาศิลปะกับชีวิตหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร**. รายการวิจัย, หน่วยงานนิเทศกรรมสามัญศึกษา. (ม.ป.ท).

ประทีป นักปี. (2530). **สภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 วิชาดนตรีศึกษา ตามทัศนะของผู้บริหารและครูสอนดนตรี ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 7**. ปริญาการศึกษามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.

พิภพ ปิติ. (2534). **ปัญหาและความต้องการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอนศิลปะศึกษาของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด เขตการศึกษา 4**. ปริญาการศึกษามหาบัณฑิต ภาควิชาศิลปศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- วิญญู ทรัพย์ะประภา. (2526). **ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 วิชาดนตรีและนาฏศิลป์ของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร.ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**
- เสนห์ จามริก.(2531). **ระบบการศึกษาแบบแพ็คตัดออก. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**
- Birch, Lawrence Wilton. (1969). “ Factors Related to Differences in Classroom Teacher’s Attitudes Toward Music.” **Dissertation Abstracts International**. 5(30): November.
- King, Stephen Emmett. (1992). “The Relationship of Curriculum Reform to Participation in Secondary School Music classic in Verginia. **Dissertation Abstracts International** 52(7): 2454-A. : January.
- Krejcie ,R.V. and Morgan,D.W.(1970) : “**Determining Sample Size For Research Activities.**”*Journal of Educational and Psychological Measurement*.30607-610.
- Sluss, Edith Irene. (1968). “ An Examination of Factors Which Associate with a Successful Outcome in Piano Lesson.” **Dissertation Abstracts International**.52(7) : 2453-A. January.